

ПРИЄДНАННЯ І ПАРЦЕЛЯЦІЯ ЯК ЯВИЩА МОВНОГО / ДИСКУРСИВНОГО СИНТАКСИСУ (на матеріалі французької мови)

Розглядаються протилежні поняття парцеляції та приєднання. Приєднання – це ціле, що складається з частин, приєднаних до базового речення, парцеляція – це ціле, яке подрібнюється на частини, семантико-синтаксично співвідносні між собою.

Ключові слова: приєднання, парцеляція, базове висловлення, дискурсивний синтаксис.

Підходи до вивчення приєднання та парцеляції двоїсті, з одного боку, ряд дослідників не розмежовує ці явища, з іншого – вони розглядаються як прямо протилежні. Такі принципово різні тлумачення обох синтаксичних феноменів зумовлюють актуальність цієї статті, основна мета якої: розглянути різні погляди лінгвістів, уточнити структурно-синтаксичні особливості приєднання та парцеляції.

Прагнучи розмежувати приєднання і парцеляцію, вчені розуміють під парцеляцією структурну представленість одного і того ж речення двома чи більше комунікативними одиницями, а під приєднанням – граматичну категорію, що має власне граматичне значення (додаткове судження) і власну граматичну форму. Так, А. П. Сковородников [9, с. 53] виходить із визначення парцельованої конструкції як стилістично маркованого інтонаційно розчленованого варіанта єдиної синтаксичної структури речення.

Ж. С. Петрашевська вважає, що парцеляція становить результат розчленування глибинних (валентних і предикативних) зв'язків речення, що безпосередньо забезпечують семантичну та структурну завершеність останнього. Автор робить висновок, що «парцелят є необхідним складником інформації, що передається, схожий з навмисно відокремленим членом речення» і підкреслює, що «парцелят не тільки структурно необхідний, але і структурно прогнозований компонент». У такому разі основною ознакою парцеляції треба вважати її синсемантичність відносно до опорної частини висловлення, а саму парцеляцію трактувати як відчленовану – залежну і несамотійну – частину вже існуючої структури. Автор характеризує приєднання як автосемантичне, не пов'язане за своєю синтаксичною природою з опорним висловленням [6, с. 21].

Аналізуючи приєднувальні та парцельовані конструкції, В. Л. Рінберг зазначає, що і приєднаний компонент і парцелят слугують для того, щоб виділити, підкреслити, підвищити смислову єдність одного з елементів або всієї інформації, що міститься в опорній частині. Ці синтаксичні яви-

ща мають однакові ознаки у статико-динамічному аспекті: інтонаційний розрив, комунікативно-ритмічне виділення одного із складників – парцелята і приєданого елементу – залежність оформлення моделей від конструкції, експресивну насиченість, фіксоване розташування частин і так далі. Але приєднання становить двочленну структуру, що складається із двох частин – автосемантичної та синсемантичної – незалежно від кількості приєднаних компонентів, тоді як під парцеляцією вчений розуміє розчленовану синтаксему, де парцельована частина передається не одною, а двома чи більше роз'єднаними одиницями. Одна з цих одиниць є базовою частиною, а друга – відсічена, іменується парцелятом, що характеризується взаємозалежними відношеннями з основною частиною при всій своїй інтонаційній самотійності. Парцельований компонент (член речення або предикативна частина) має граматичні якості, притаманні його аналогам у складі висловлення. При усунуванні паузи він може бути поновлений у правах звичайного члена речення або предикативної частини з відповідними синтаксичними відношеннями. Приєднаний елемент, на думку лінгвіста, не може виконувати такі функції: він не є ні членом речення, ні предикативною частиною, але складовою частиною приєднувальної конструкції [6, с. 38-43].

Ю. В. Ванніков пропонує обґрунтування парцеляції як особливого засобу реалізації єдиної формально-синтаксичної одиниці мови (речення) не в одній, а в кількох комунікативних (інтонаційно-смислових) одиницях і вказує на природу парцеляції – розбіжність меж речення та висловлення. Вчений описує синтаксичні типи парцеляції. Класифікація парцельованих конструкцій базується на розрізненні інтенціональних та екстенціональних членів синтаксичної структури, при цьому лінгвіст виражає незгоду стосовно розуміння парцеляції як «розламування», «відчленування» частини речення. Така інтерпретація, на його думку, пояснює парцеляцію лише як формально-структурний засіб побудови речення, але не як засіб реалізації синтаксичної структури в мовленні, що є сплутуванням елементів внутрішньої організації і зовнішнього виявлення. Разом із тим учений заперечує існування приєднуючого зв'язку та приєднання як окремого синтаксичного явища та неправомірно розширює коло парцеляції [3, с. 101].

М. Коен виділяє усічені фрази, зведені до одного слова, що не є дієсловом, які можна вважати

підрядними реченнями без головного, й які, з точки зору логіки, є дислокованими або роздрібленими. Він називає ці дислоковані елементи (слово, словосполучення, номінальну синтагму) парцелою, уводячи до наукового обігу нове поняття «*style parcellaire*» (парцельований стиль) [14, с. 228].

О. О. Скоробогатова [10, с. 99] зауважує, що парцеляція підвищує інформативність висловлення, тому що до об'єктивної інформації, яка міститься у структурі висловлення та його вербальному наповненні, додається авторська оцінка того, що відбувається, яка виражається шляхом актуалізації частини висловлення.

Деякі дослідники розрізняють приєднання та парцеляцію, аналізуючи перше як суперсинтаксему, де переважають семантичний та денотативний аспекти, а парцеляцію головно з прагматичних позицій. Приєднання визначається як явище мовленнєвого синтаксису, що пов'язано з оформленням додаткової інформації. Приєднання становить зміну семантичного фокусу повідомлення, який спрямовується на новий денотат або на новий аспект денотату, що описується у попередньому висловленні. Парцеляція розглядається як явище мовленнєвого синтаксису, що передає інформацію спливаючої спрямованості. Для осмислення парцеляції суттєвий прагматичний фокус висловлення, що спрямовується на ті елементи мовлення, важливість яких встановлюється мовцем на підставі його суб'єктивного ставлення до ситуації спілкування й адресата мовлення. У прагматичному фокусі завжди знаходяться елементи, що передбачають вплив на реципієнта інформації згідно із задумом адресанта [12, с. 4, 7].

Стосовно питання про «роздріблення» складного речення існують протилежні точки зору. Деякі лінгвісти вважають, що складносурядне речення майже не підлягає парцеляції, оскільки в ньому на парцеляцію накладається приєднання або збігається з ним [7, с. 15]. Інші вчені підкреслюють, що умови для парцеляції сприятливіші там, де має місце сурядний зв'язок [5, с.282]. Щодо складнопідрядного речення, то в ньому більше можливостей для парцеляції там, де зв'язок факультативний, необов'язковий; при «сильному», обов'язковому зв'язку парцеляція виключається [13, с. 169].

Ж. А. Вінтман та І. А. Босевець, заперечуючи існування парцеляції, наголошують на діалектичному протиріччі приєднувальних конструкцій: приєднані елементи поєднані на основі логіко-граматичних зв'язків, однак у мовленні ці елементи інтонаційно роз'єднаними, комунікативно автономні [2, с. 11]. Вчені розглядають два типи приєднання: безсполучникові приєднувальні конструкції, що часто оформлюються у вигляді членів речення (що іноді є неповними реченнями) і сполуч-

никові приєднувальні конструкції, що структурно співвідносяться зі складносурядними та складнопідрядними реченнями.

В. Г. Гак не розмежовує приєднання і парцеляцію, висловлюючи таку думку: «Якщо парцеляція в багатьох випадках може мати вигляд висловлення, розчленованого на частини, то в її основі лежить приєднання елементів як наслідок розвитку думки, що повідомляється» [4, с. 200]. Вчений вважає, що основне семантичне призначення парцеляції – відношення додавання. Елементи, що приєднуються, виникають у свідомості після того, як повідомлена основна думка. У структурному відношенні лінгвіст виділяє два елементи парцельованих конструкцій: базову структуру (основне повідомлення) і парцелят (додатковий елемент повідомлення). Нерідко до одного висловлення приєднуються два чи більше парцелятів.

Характер парцеляції залежить від ступеня зв'язку синтаксичних груп. Вона зустрічається тим рідше, чим сильніший синтаксичний зв'язок (наприклад, при прямому додатку). В. Г. Гак [4, с. 201-202] розрізняє три структурні різновиди парцеляції:

1. У межах структури простого речення – відокремлення другорядного члена (означення, обставини, додатка, предикативу):

*Chaque soir, l'incantation du devin, son visage figé par l'extase, et la fumée de l'encens monte dans la nuit. **Cherchant un signe parmi les asters, un signe dans l'épaisseur de la forêt. **Écoutant les cris des oiseaux, regardant les traces des serpents dans la boue des rivages***** [19, с.191].

У такій конструкції порушений міцний синтаксичний зв'язок. Парцеляти та базова структура можуть бути поєднані в одне речення.

2. У межах структури однорідних членів або складного речення.

Парцелят, подібний до складносурядного чи складнопідрядного речення, починається зі сполучника або модального слова, що виступають сигналами парцелята (*et, mais, or, pourtant, parce que, d'autant plus, quand, probablement, à savoir* тощо):

*La mère regardait aussi. **Et il lui semblait qu'elle n'avait pas vu cela depuis des semaines*** [15, с. 64].

3. Парцелят не співвідноситься структурно ні з яким елементом базової структури. Він створюється внаслідок еліпсису дієслова загального значення (*c'est, il y a, avoir, dire, voir* та інші); речення втрачає самостійність і приєднується до попереднього. Відновлення єдиної структури неможливо:

*Un sourire luisant d'arrière-pensées. **Pur désir de nuire*** [20, с. 302.]

У наведеному прикладі парцелят становить еліптичну структуру з імплікованим дієсловом (*c'était* або *il y avait*).

Теорія сепаратизації, тобто «крайнього відокремлення» (*détachement fort*), принципово не від-

різняється від теорії парцеляції. А. А. Андрієвська розуміє під сепаратизацією випадки, коли синтагма (слово, словосполучення, речення (у більшості випадків номінальне)), що знаходиться в постпозиції до базової конструкції (просте чи складне речення), підтримує з нею логіко-граматичні зв'язки, а отже, може бути визначена як віддалена від неї складова частина. При сепаратизації зовнішня форма синтаксичних відношень переривається, та глибинна структура залишається невираженою. Тому формально та граматично сепаровані компоненти припиняють бути членами речення у прямому розумінні слова і лише зберігають проєкції своїх зв'язків. При ліквідування розділової паузи відновлюється повна парадигматична модель речення-спрощення та зовнішнє граматичне оформлення його членів [1, с. 78.] Сепаратизація може здійснюватися всередині складного речення (*séparatisation médiane*) або в кінці незалежного речення, відділяючи один із його членів (*séparatisation finale*). Згідно з А. А. Андрієвською [1, с. 79], фінальній сепаратизації піддаються другорядні члени речення (особливо апозитивні елементи), серед яких обставини (способу дії, часу, місця, мети, причини, порівняння тощо), прямий, непрямої, предикативний додатки, епітети та інші, що виконують роль субститутивів вакантних функціональних позицій у базовій структурі або дублюють ці позиції. Головні члени речення також можуть дублюватися. Наведемо приклади:

Elle ouvre: un soutien-gorge. En satin noir [21, с. 152.]

У наведеній конструкції сепарований сегмент у вигляді непрямого додатка *en satin noir* уточнює фінальний компонент базової частини.

(1) *Le revoir, lui expliquer, me faire comprendre, absoudre peut-être. Me sentir à nouveau à l'abri, protégée* [17, с.79].

У цьому прикладі сегментована предикативна конструкція виконує роль однорідного члена речення, що дублює вже існуючу функціональну позицію в базовому компоненті.

При серединній сепаратизації один із компонентів складного цілого (сурядне чи підрядне речення) розриває його структурну та інтонаційну єдність і опиняється у відокремленій позиції. Цей тип сепаратизації спостерігається у складносурядних, складнопідрядних та сегментованих реченнях:

(1) *Vous êtes auprès de moi pour vous instruire, en principe. Vous resterez dix ou douze mois. Et puis, comme vous l'avez demandé, vous partirez vers le sud...* [16, с. 120].

У наведеній суперсинтаксемі сполучник сурядності *et*, що вводить сепаровану сурядну частину, підсилюється сполучниковим прислівником *puis*, лексичне значення якого «послаблює»

семантико-структурну єдність двох компонентів:

(2) *Derrière Abel, de l'autre côté de la rue, des maisons, inoccupées, plates comme un décor de theater, mortelles à cette heure trouble de la journée où le ciel est comme une plage de sable sec sur laquelle vient mourir la lumière exténuée. Où tout est désert, silencieux: plateaux, villages, fermes – êtres humains* [18, с.172].

У цьому прикладі сепарована частина становить паралельну підрядну структуру, аналогічну до однорідних членів незалежного речення.

Деякі вчені розглядають приєднання та сепаратизацію, загальною ознакою яких є їхня постпозиційна структурно-інтонаційна відокремленість як вид парцеляції [11, с. 6]. З семантичної точки зору парцелят становить невід'ємну частину речення, з яким він пов'язаний, у відриві від якого він втрачає своє значення. Між парцелятом та основною частиною речення встановлюється опозиція особливого порядку, що виявляється в одночасному збільшенні структурної автономності й падінні семантичної автономності [8, с. 19].

З одного боку, здійснено спробу відокремити різні структурні явища, з іншого – парцеляція, сепаратизація та приєднання зовсім не розмежовуються.

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що у структурно-семантичному плані вже саме поняття розчленування повної синтаксичної структури на окремі інтонаційно відокремлені відрізки протилежне поняттю поєднання, тобто складання у процесі мовлення окремих висловлень на основі асоціативних зв'язків. Отже, приєднання – це ціле, що розчленовується на частини навмисно. У комунікативно-прагматичному плані приєднання є результатом перехватів в оперативному часі породження мовно-мовленевого акту, що актуалізуються в переривчатості сполучуваності (ПК) і відокремленні частини.

Література

1. Андриевская А. А. Явления сепаратизации в стилистическом синтаксисе современной французской художественной прозы / А. А. Андриевская // НДВШ, Филологические науки. – 1969. – № 3. – С. 77–83.
2. Боевец И. А. Присоединительные конструкции в современном французском языке (Лекции из спецкурса по теоретической грамматике) / И. А. Боевец, Ж. А. Винтман. – Л., 1971. – 80 с.
3. Ванников Ю. В. Синтаксические особенности русской речи (явление парцелляции) / Ванников Ю. В. – М. : Учпедгиз, 1969. – 131 с.
4. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / В. Гак – М. : Добросвет, 2000. – 831 с.
5. Иванчикова Е. А. Парцелляция, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функ-

- ции / Е. А. Иванчикова // Русский язык и советское общество: Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. – М., 1968. – С. 227–301.
6. Петрашевская Ж. Е. Синтактико-семантический анализ парцеллированных конструкций и их отграничение от присоединения / Петрашевская Ж. Е. // Проблемы языкознания и теории английского языка. – М.: МГПИ им. М. Тореца, 1976. – Вып. 1. – С. 17–22.
 7. Ринберг Л. В. Конструкции связного текста в современном русском языке / Л. В. Ринберг. – Львов : Вища школа, 1987. – 168 с.
 8. Савцова М. П. Речення як семантико-ситуативна ієрархічна структура / Савцова М. П. // Іноземна філологія. К. – 1969. – № 18. – С. 18–24.
 9. Сковородников А. П. О соотношении понятий "парцелляция" и "присоединение" (на материале русского литературного языка) / А. П. Сковородников // В Я. – Саранск : Изд-во Мордов. унта, 1978. – 77с.
 10. Скоробагатова Е. А. Анализ межуровневой переходности на материале полипредикативных высказываний с парцелляцией / Скоробагатова Е. А. // Филологический анализ. – К. : Днепропетровск, 1995. – С. 98–99. – Вып. 7.
 11. Ступакова Л. И. Явления парцелляции в языке французской прессы : автореф. дисс. на соискание учён. степ. канд. филол. наук. / Ступакова Л. И. – Киев, 1975. – 25 с.
 12. Суровенкова Л. С. Присоединение и парцелляция в современном французском языке : автореф. дисс. на соискание учён. степ. канд. филол. наук. / Суровенкова Л. С. – Москва : 1982. – 24 с.
 13. Формановская Н. И. Стилистика сложного предложения / Н. И. Формановская. – М. : Русск. яз., 1978. – 239 с.
 14. Cohen M. Encore des regards sur la langue française / M. Cohen. – Paris : Editions sociales, 1966. – 312 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

15. Clavel, CQVBM = Clavel B. Celui qui voulait boire la mer / B. Clavel. – P.: Robert Laffont, 1963. – 348 p.
16. Gardel, FS = Gardel L. Fort Saganne / L. Gardel. – P.: Editions du Seuil, 1980. – 318 p.
17. Garnier, EB = Garnier Ch. E. Elsa de Berlin / Ch. Garnier. – P.: Club de la femme, 1970. – 256 p.
18. Carrière, EM = Carrière J. L'épervier de Maheux / J. Carrière. – P.: Jean-Jacques Pauvert, 1972. – 336 p.
19. Le Clézio, O = Le Clézio J.-M. G. Onitcha / J.-M. G. Le Clézio. – P.: Gallimard, 1991. – 304 p.
20. Pennac, FC = D. Pennac La fée carabine / D. Pennac – Paris: Editions Gallimard, 1987. – 320 p.
21. Tournier, CB = Tournier M. Le coq de bruyère / M. Tournier. – Paris: Gallimard, 1978. – 348 p.

Рассматриваются противоположные понятия – парцелляция и присоединение. Присоединение – это целое, состоящее из частей, присоединённых к базовому предложению, а парцелляция – целое, которое дробится на части, семантико-синтаксично соотносящиеся между собой.

Ключевые слова: присоединение, парцелляция, базовое высказывание, дискурсивный синтаксис.

The article deals with an opposite utterance of parcellation and addition. Addition is a whole which consists of parts addicted to a basic sentence. Parcellation is a unit separated on parts which are in semantic and syntax correlation.

Key words: addition, parcellation, basic utterance, discourse syntax.